

magyar kisebbség
[összes lapszám»](#)

Takács Ferenc László

Alkotmányosdi

Mikor "jó" egy alkotmány?

Valamely állam 'alkotmányán' tágabb értelemben az illető állam államjogi intézményeinek összességét, az államrendet, valamint az állampolgároknak jogokat, szabadságokat biztosító, illetve kötelezettségeket elrendelő jogrendet értjük. Ilyen értelemben tehát a történelem során mindenkor minden államnak volt alkotmánya, mivel semmiféle állam sem képzelhető el államjogi intézmények és államrend nélkül - függetlenül attól, hogy a 'mechanizmus', illetve 'apparátus' írott vagy szokásjog alapján létezik, illetve működik, függetlenül attól, hogy az államot létrehozó közösség egyáltalán tisztában van-e az államnak mint olyannak a fogalmával vagy sem.

Ma már a modern történészek nagy része "a történelmi haladást a tömegek aprómunkája eredményének tekinti, nem pedig a nagy szervezetek, tettek és gondolatok művének"¹. Ha ezt a felfogást elfogadjuk, akkor magától értetődik, hogy az 'alkotmányokat' mindig az államot létrehozó közösségek teremtik meg, még pedig annak a szokásjognak az alapján, amely magát az államalapítást is megelőzi. A szokásjogból alakul ki az írásbeliség kialakulása után az írott jog és a közösségeken belül spontán módon, illetve szervesen kialakult (külső erők által nem befolyásolt) viszonyok határozzák meg az államjogi intézményeket, az államrendet és a jogrendet. A társadalom változása fokozatosan maga után vonja az 'alkotmány' módosulását/módosítását is.

Legalább is így történik ez a szerencsésebb sorsú államok esetében. Az ilyen államoknak nincs szükségük 'alkotmánylevelekre', illetve 'alaptörvényre'. Ilyen állam például jelenleg is az angol/brit állam és ilyen állam volt 1948-ig Magyarország, valamint a középkori havasalföldi és moldovai állam is. Az ilyen államokban a változások reformok útján valósulnak meg szoros összefüggésben a társadalmon belüli erőviszonyokkal, illetve - végső soron - a társadalom alkotó elemeinek valóságos és érvényesített igényeivel. Éppen ezért az ilyen államok államjogi intézményei fokozatosan alakulnak át és ennek következtében ezekben az államokban az államrend és a jogrend is szilárd. Ha azonban valamely állam radikális (forradalmi) változáson megy keresztül², ha egyes felbomló vagy egyesülő vagy erőszakosan feldarabolt államok területén új államok jönnek létre, ha egy külső hatalom valamely államra rákényszeríti az akarátát, akkor az állam működtetésének érdekében feltétlenül szükség van a szorosabb értelemben vett 'alkotmányra', egy alaptörvényre, amely - általában - egyrészt az alkotmányozó által felvállalt politikai alapelveket, másrészt az ezen alapelvekből lezármaztatott jogokat, szabadságokat és kötelezettségeket tartalmazza. Ugyanakkor az alkotmány/alaptörvény meghatározza az államszervezet struktúráját és annak működését is. Alkalmazkodásra, felzárkózásra törekvő államok esetében az alaptörvénynek ki kell fejeznie a társadalom gyorsított ütemben történő átalakítására irányuló szándékot is.

Felmerül a kérdés: *mikor "jó" egy alkotmány?*

Egy alkotmány akkor jó, ha az állampolgárok döntő többsége - ideértve a különböző kisebbségekhez tartozó állampolgárok döntő többségét is - magáénak vallja azokat a politikai alapelveket, amelyekre az alkotmány épül. Ha az állampolgárok döntő többsége - ideértve a különböző kisebbségekhez tartozó állampolgárok döntő többségét is - magáénak vallja azokat az értékeket, amelyek érvényre jutnak az alkotmányban. Ha az állampolgárok döntő többsége - ideértve a különböző kisebbségekhez tartozó állampolgárok döntő többségét is - valóban igényli azokat a jogokat és szabadságokat, amelyeket az alkotmány szavatol. Ha az állampolgárok döntő többségének - ideértve a különböző kisebbségekhez tartozó állampolgárok döntő többségét is - lehetősége is van arra, hogy éljen - és ne visszaéljen! - ezen jogokkal és szabadságokkal. Ha az állampolgárok döntő többsége meg van győződve azon kötelezettségek szükségességéről, amelyeket az alkotmány rájuk ró.

Ha egy alkotmány nem felel meg ezeknek a követelményeknek, akkor rossz. Akkor is rossz, ha önmagában véve világra szóló jogi remekmű is.

Az eddigi román alkotmányok nem feleltek meg, vagy csak részben feleltek meg ezeknek a követelményeknek. A román alkotmányozók idegen mintákat követtek, vagyis olyan alapelveket, értékeket, jogokat, szabadságokat kodifikáltak, amelyekre valójában nem volt társadalmi igény. Ezt részben az 'image' érdekében, részben azon

meggyôzôdésel cselekedtek, hogy az alkotmány hatást gyakorol a társadalom "fejlődésére" (radikális átalakítására, "kicszerelésére"), vagyis hozzájárul ahhoz, hogy a bizánci-szláv kultúrkörbe gyökerezô román társadalmat nyugat-európai típusúvá alakítsa át a nemzetállam égisze alatt.

A jelenlegi román alkotmány

A jelenlegi román alkotmány modern európai alaptörvény, ami azt jelenti, hogy elméletileg érvényre juttatja mindazokat az alapelveket és politikai értékeket, amelyeket annakidején a liberálisok jelszókként hirdettek meg, és amelyek nagyrészt kodifikálódtak is a legtöbb európai államban - már a 19. század második felében. A kodifikálás azonban nem jelenti azt, hogy a deklarált alapelvek és értékek a valóságban is érvényesültek/érvényesülnek.

Mint minden, amit emberek alkotnak, a modern európai államok intézményrendszere is tökéletlen. Az intézmények fogyatékos eszközök, csak többé-kevésbé hangolják össze, terelik a kívánt mederbe az emberi cselekedeteket, kitűzött céljaikat sohasem érik el teljesen, működésüket gyakran kísérik olyan nemkívánatos mellékkövetkezmények, amelyek akár annyi kárt is okozhatnak a társadalomnak, hogy kompromittálhatják az intézményt létrehozó jó szándékot is³.

A hatalmi ágaknak (törvényhozói, végrehajtói, bírói) a társadalmi gyakorlatban megvalósuló szétválasztását például a legötletesebben kiagyalt "fékek" és "ellensúlyok" sem garantálhatják, ha ez a szétválasztás nem élvezzi az állampolgárok túlnyomó többségének támogatását (nem elméletileg, hanem a társadalmi gyakorlatban!). A világ "legdemokratikusabb" államai esetében is sok esetet tudnánk megemlíteni arra vonatkozólag, hogy miképpen gyakorolt nyomást a végrehajtói hatalom a törvényhozásra, illetve hogyan befolyásolta a végrehajtó hatalom vagy a 'közvélemény' a bírósági döntéseket.

Ha a modern román alkotmányokat ebből a szempontból vizsgáljuk meg, megállapíthatjuk, hogy a jelenlegi román alkotmány minden eddigi román alkotmányok legjobbika. Ez nem annak köszönhető, hogy a jelenlegi román alkotmányt "tökéletesebben" szerkesztették meg, mint az előzőeket, hanem annak, hogy a román társadalom jelentős fejlődésen ment át 1945 óta.⁴ Mindazonáltal nincs olyan "jó" alkotmány, amely nem módosítható "jobbá". A román alkotmány módosítását két "követelmény" teszi/teheti szükségessé.

A román alkotmány tervezett módosításai

Az első "követelmény" külső indíttatású. Románia a lehető legrövidebb időn belül csatlakozni kíván a NATO-hoz és az Európai Unióhoz. Nyilvánvaló, hogy a román alkotmányt és törvényeket "kompatibilissé" kell tenni, vagyis összhangba kell hozni az Európai Unió jogrendjével. Ez tulajdonképpen nem is olyan sürgős feladat. Románia esedékes, NATO-hoz való csatlakozását nem akadályozza sem a jelenlegi alkotmány, sem a hatályban lévő törvények. A hatályos törvények esetleges, apróbb módosítására tulajdonképpen a csatlakozás után is sor kerülhet. Az EU-csatlakozásra azonban csak egy későbbi időszakban kerülhet sor, a módosításokkal nem kell sietni, mert a "hamariság" több kárral, mint haszonnal járna, például károsan befolyásolhatná a román gazdaság fejlődését.

A másik "követelmény" belső igény(ek)ből ered/eredhet. A joggyakorlat során 1991 óta nyilvánvalóvá vált, hogy az alkotmány egyes cikkelyei nem eléggé világosak, esetleg ellentmondanak egymásnak, sok esetben nem praktikusak. A "minél jobb és minél olcsóbb" követelménye szükségessé teszi az alkotmány racionalizálását. Másrészt a különböző politikai erők is igénylik az alkotmány által biztosított jogosítványok egy részének átcsoportosítását, esetleg új jogosítványok beiktatását. Eszerint az alkotmány módosítására irányuló javaslatok három csoportba sorolhatók: a) amelyek az alkotmány kompatibilissé tételére, b) amelyek az alkotmány racionalizálására, amelyek a jogosítványok átcsoportosítására irányulnak.

A román parlamenti viszonyokból következően jelenleg egyetlen párt sem kezdeményezheti sikerrel kecsegtetően az alkotmány módosítását a kormányzó Szociáldemokrata Párton kívül. Az SZDP ki is dolgozta a maga vonatkozó javaslatát és egy úgynevezett "felvilágosító karavánt" szervezett, amely Antonie Iorgovan szociáldemokrata szenátorral, az 1991-es alkotmány "atyjával" az élén Románia nagyobb városait járja, hogy népszerűsítse az SZDP elképzeléseit és begyűjtse lakosságtól az esetleg használható ötleteket. Nem ismerem az SZDP javaslatainak "hivatalos" változatát, ezért csak az általam elérhető források alapján, vagyis a sajtóból tájékozódhattam.⁵

Úgy tűnik, hogy az SZDP által tervezett alkotmánymódosításoknak nagyobb a füstjük, mint a lángjuk. A sajtóban közzétett anyagok szerint a tervezett módosítások között egyetlen olyan sincs, amely az Európai Unió jogrendjéhez való csatlakozást készítené elő. A tájékoztató körút alkalmával ugyan szóba került a 16 (3) módosításának gondolata

("A polgári vagy katonai köztisztviselőket és közméltóságokat olyan emberek tölthetik be, akik csak román állampolgárok és lakhelyük az országban van"), és Iorgovan szenátor félszájjal helyeselte is ezt az ötletet, de ez nem jelenti azt, hogy az SZDP magáévá teszi. Mások is javasolták ezt, azt (például az uniós polgárok szabad földvásárlási jogát), de ezek a javaslatok még ötletként sem jöhetnek egyelőre szóba. Egyébként: mint ahogyan már megjegyeztem, ezekkel a módosításokkal még nem kell sietnie Romániának.

A legtöbb módosító javaslat az alkotmány racionalizálására vonatkozik. A parlament szerepére és felépítésére, a kamarák megválasztására (58, 59. szakasz): csökkenteni szeretnék a képviselők és a szenátorok számát. A kamarák együttes ülésére (62. szakasz): csökkenteni szeretnék azon események számát, amelyek alkalmával kötelező a két ház együttes ülése. A parlamenti mentelmi jogra (69, 70. szakasz): a két szakasz összevonásával értelmesebb lenne a fogalmazás. Ezekon kívül: a törvényhozói kezdeményezésre (73. szakasz), a 73. szakasz módosításával üressé vált 75. szakasz hatályon kívül való helyezésére stb.

Úgy tűnik, hogy a kormányzó párt ezen a téren is csak felületes munkát akar végezni, hiszen a legfontosabb racionalizálási feladat, a két ház jogosítványainak elkülönítése⁶, illetve az egykamarás parlament létrehozása lenne. Ez a kérdés azonban - tudomásom szerint - egyelőre nem szerepel a javaslattervezetben.

Teljes mértékben egyetértek Varga Attilával, aki vitaindító írásában az alkotmány 148. szakaszáról (A felülvizsgálás korlátai) igen alapos, elegáns érveléssel bebizonyítja, hogy jogilag helytelen, politikailag értelmezhetetlen, tehát hatályon kívülre kellene helyezni. Azonban úgy gondolom, hogy ezt az alkotmányozó is tudta és tudja. Az alkotmánynak ezt a szakaszát egyféle, a kisebbségeknek és a monarchia híveinek szóló figyelmeztető (hogy ne mondjam: fenyegető!) gesztusnak szánta, egyféle "értsen belőle, akit illet!"-nek. Nem hiszem, hogy ezt az egyébként teljesen ostoba és brutális szakaszt (olyan, mint a rendőrgumibotja) a közeljövőben hatályon kívülre fogják helyezni.

A racionalizáló szándékúaknál sokkal érdekesebbek azok a javaslatok, amelyek a jogosítványok átcsoportosítására irányulnak. Az SZDP úgy módosítaná a törvénykategóriákról szóló 72. szakaszt, hogy a sarkalatos (szó szerinti fordítás szerint "szerves") törvények közül kiemelné néhányat. Módosítaná a törvény kibocsátásáról szóló 77. szakaszt is, még pedig úgy, hogy csorbítaná a képviselők és szenátorok jogosítványait. Módosítaná a törvényhozói megbízásról szóló 114. szakaszt is, mégpedig úgy, hogy homályosan határozza meg azokat az eseteket, amelyek bekövetkeztekor a kormány sürgősségi rendeleteket bocsáthat ki. Ezekről a módosítás-tervezetekről egyértelműen megállapíthatóak, hogy a végrehajtó hatalom jogosítványait kívánják gyarapítani a törvényhozó hatalom, a parlament rovására. Ez még nem volna baj, ha ezek a változtatások az ország érdekeit szolgálnák, de úgy tűnik, hogy nem ezt célozzák meg, hanem azt, hogy az ellenzéki pártok képviselőinek szereplési lehetőségét még jobban csökkentsék.

A parlament felosztásáról szóló 89. szakasz módosításáról szóló javaslat az államfő és a parlament jogosítványait csorbítaná, ismét a kormány javára. A Legfelsőbb Ítéletábról szóló 132. szakasz, a Legfelsőbb Ítéletábról szóló 133. szakasz és a meglévő intézményekről szóló 151. szakasz módosítására irányuló javaslatok a bírói hatalom jogosítványait csökkentenék, ismét a kormány javára.

Nincs véleményünk ezekről a javaslatokról. Lehetséges, hogy a felsorolt szakaszok módosítása valóban hatékonyabbá teheti a kormány működését. De az is lehet, hogy ezek a javaslatok az államfő és a kormánypártnak az államfő körül csoportosuló része ellen irányulnak és így az államfő és a kormányfő közötti ellentét megnyilvánulásainak tekinthetők.

Mindezen módosító javaslatokkal kapcsolatosan fontosnak tartjuk ismételtén kihangsúlyozni: nem az alkotmánnyal van baj, hanem az alkotmány tiszteletben tartásával. Ha ez a gyakorlat nem változik meg, teljesen feleslegesek az apróbb módosítások.

Az alkotmány 1 (1) cikkelye:

"Románia nemzeti, szuverén és független, egységes és oszthatatlan állam"

És végül térjek rá arra is, ami nekünk magyaroknak a legjobban "fáj": a román alkotmány 1(1) cikkelyére.

Az RMDSZ emiatt a cikkely miatt nem szavazta meg annakidején az alkotmányt, ezt a cikkelyt szeretné módosítani azóta. Az érvelése ismert. Leegyszerűsítve: Romániában nemcsak román, hanem más nemzetiségű emberek is élnek, vagyis a román állampolgároknak egy tekintélyes része nem román, ha pedig így van, nem beszélhetünk román nemzetállamról (amennyiben az állam az állampolgárok állama). Románia tehát többnemzetiségű állam és az

RMDSZ azt szeretné, ha az alkotmány is tükrözné ezt a valóságot.

Ez az érvelés azonban nem állja meg a helyét és nem is méltányos. Több szempont keveredik benne: a főleg Hugo Grotius és Rousseau által kidolgozott elméleté (amely erősen elvonatkoztatott és alaposan elszakadt a történelmi gyakorlattól), valamint azon elméletek szempontjai, amely elméleteket, Rousseau-nak fittyet hányva, a történelmi gyakorlat termelt ki.

De mi is a helyzet valójában?

Romániában, *az országban* valóban többféle nép (nemzetiség?!) él, amelyek közül a legszámosabb a román. A román államot⁷ azonban a román nép hozta létre (és csakis a román nép!). Ez az állam már megalakulásakor is nemzetállam volt és a román nép ezt a nemzetállamot már megalakulásának pillanatában - és területi gyarapodásának valamennyi momentumában - rákényszerítette a nem román nemzetiségekre (amelyek, legalábbis nagyrészt, de a magyarság mindenképpen) nem játszottak szerepet a román állam létrehozásában, illetve területi gyarapításában. A román nép a román nemzetállamot eszközként használva kíméletlen asszimilációs politikát, mondhatnók 'háborút' folytatott a nem román közösségek ellen, a "vagy megszokod, vagy megszöksz" gyakorlata alapján. És Romániában lassan "elcsángósodtak", "dísznemzetiségekké" törpültek, vagy megszöktek az örmények, a görögök, a törökök, a tatárok, a bulgárok, a gagauzok. Az utóbbi évtizedekben csaknem teljesen eltűntek a zsidók és a szászok.⁸

Nem volt egyedüli ez a gyakorlat, legfeljebb brutálisabb, mint a Romániától nyugatabbra eső nemzetállamok esetében. A nagy francia forradalom óta valamennyi nemzetállamban (a magyarban is!) ugyanezt a politikát folytatta a domináns nép. Mindegyik domináns nép a maga hagyományai szerint és, a körülményektől függően, több vagy kevesebb sikerrel.

Jelenleg - néhány kivétellel - Európa valamennyi állama nemzetállam és belátható időn belül az is marad. Nem véletlenül. Saját állam nélkül egy etnikai vagy nyelvi közösség csak tengődik, képtelen magas kultúrát létrehozni. Erősen ki van téve az asszimilációnak. Hosszú távon megmaradni (de fejlődni nem) csak akkor képes, ha olyan túlélési technikákat alakít ki, mint a zsidó (vallás/nép/nemzet) vagy a roma - e technikák kialakításának és alkalmazásának minden következményével és kockázatával.

Jelenleg sok divatos teóriát röppentenek fel. Divatos lett az egy időben zajló "integráció és dezintegráció" folyamatairól beszélni (mintha nem ez a két folyamat játszódna le szüntelenül a történelem folyamán). Divatos lett arról beszélni, hogy az Európai Unióba integrálódó államoknak fel kell adniuk szuverenitásuknak egy részét, tehát a nemzetállamok szuverenitása mind inkább korlátozódik. Ez igaz is, meg nem is. A szuverenitás korlátozása (nem beszélek arról az esetről, mikor a természet emel korlátot a szuverenitás elé) ugyanis történhet belülről (önkorlátozás) és kívülről (nyomásgyakorlás, megszállás). A szuverenitás elvét tulajdonképpen egyik sem csorbítja, hiszen az első esetben az állam szuverén módon maga dönt a korlátozás bevezetéséről vagy feloldásáról, a második esetet illetően pedig nincs olyan állam, amely ne törekedne a szuverenitását csorbító helyzet megváltoztatására. Nem hiszem, hogy bármelyik állam alkotmányának tükröznie kellene "a korlátozott és a részleges szuverenitás koncepcióját".

Egyesek már bizonyosra veszik, hogy a sok nemzetállam helyén létre fog jönni az Európai Egyesült Államok, de én nehezen tudom elképzelni azt az Európai Egyesült Államokat, amely megfosztaná a tagállamokat a kilépés jogától. Jelenleg arról is vitatkoznak, hogy átmeneti állapotában Európa a nemzetállamok, a nemzetek, vagy a régiók Európája lesz-e. Van olyan elmélet is, amely szerint a nemzetállamok helyét/szerepét ebben a kialakulandó Micsodában egyfelől a "szupranacionális" intézmények (Európai Parlament, Európai Bizottság, s ami még kialakul) és a "szubnacionális" egységek (a "régiók" s a régiók intézményei) veszik át. Lehet, hogy így lesz, de ez egyáltalán nem bizonyos. Egy hipercentralizált képződmény is elképzelhető, sok jel mutat ebbe az irányba is.

Nem méltánytalanság ilyen körülmények között azt követelni a román néptől, hogy szaladjon előre s valami olyasvalamihez alkalmazkodjon, amiről még senki sem tudja biztosan, hogy mi lesz? Vagyis: szakadjon ki a nemzetállamok sorából alakuljon át "multinacionális", vagyis többnemzetiségű állammá. Láttunk már példákat erre az előre szaladásra: volt, amikor dagasztotta a szívünket a büszkeség, hogy Magyarország vált 1919-ben a világ második kommunista államává.

Nyilvánvaló, hogy az RMDSZ teoretikusai azért választották ezt a taktikát, mert úgy gondolták, hogy a romániai magyarság jogos igénye (az állampolgári egyenlőség megvalósulása a társadalmi gyakorlatban) ebben a "csomagolásban" "eladhatóvá" válik, és ezzel a globalista érveléssel megszerezhetik egyes külföldi globalista körök támogatását. Az utóbbi évek bebizonyították, hogy hiába reménykedtek ebben.

Úgy hiszem, hogy az 1(1) szakasz módosítása helyett a 6. szakasz (az önazonosság joga) módosítására kellene törekedni. Vagyis: el kellene ismertetni a nemzeti kisebbségek korlátozott kollektív jogát.⁹ Egyszerűen azért, mert *az egyéni jogokat csak a kollektív jog segítségével lehet érvényesíteni*. Ezért van az, hogy tulajdonképpen a legtöbb alkotmány, a román alkotmány is elismeri a kollektív jogot - de csak a domináns nemzetiség számára (2 (1) szakasz: "A nemzeti szuverenitás a román népé" - tehát nem a román néphez tartozó személyeké). A román alkotmány 6 (1) szakasza önmagában is ellentmondásos. Egyrészt használja a 'nemzeti kisebbség' meghatározást - ami közösséget jelent (s a közösséget közösségi jog illeti meg), másrészt a "tartozó személyek" szintagmával a közösségi jogot egyéni jogra redukálja. Úgy vélem, hogy a romániai magyarságnak, mint a román állampolgárok egy tekintélyes hányadának, követelnie kellene, hogy a 6. szakasz deklarálja, miszerint valamennyi nemzeti kisebbségnek jogában áll, hogy létrehozza a maga kulturális autonómiáját (korlátozott kollektív jog), amennyiben igényli azt - a pozitív diszkrimináció elvének kizárása mellett (a visszaélések elkerülése érdekében).

Ki kell mondani az igazságot: azok a "részeredmények", amelyeket az RMDSZ a maga politikájával eddig elért, semmit sem jelentenek az erdélyi magyarság számára abban az értelemben, hogy a legcsekélyebb mértékben sem gátolják meg az asszimilációt vagy a kivándorlást. Legfeljebb elviselhetőbbé, könnyebbé, hosszabbá teszik a haldoklást.

A romániai magyar kisebbség még mindig jelentős erőt képvisel. Minden alkotmányos, törvények által nem tiltott módszert és eljárást be kellene vetnie annak érdekében, hogy kompromisszumra kényszerítse az államalkotó közösséget, a román népet. Véleményem szerint ez járható út lehetne, mivel az utóbbi években az ismert események következtében erősen "megszelídültek" térségünkben a nemzetállamok. Nem hiszem, hogy Romániában ma egy "gyertyás tüntetésre" egy "fekete március" lenne a válasz.

A "megszelídülő" nemzetállam

Valamikor, az 1954/1955-ös tanévben, amikor Romániában az úgynevezett alkotmánytant tanultam, jól a fejembe vésték az állam lenini meghatározását: "az állam egy olyan gépezet, amely azt a célt szolgálja, hogy egyik osztály elnyomja vele a másik osztályt". Nyilvánvaló, hogy az állam meghatározását csak az osztályharc hevületében lehetett ennyire leegyszerűsíteni, de egy kisebbségben lévő nemzeti közösség tagja - ma még - e meghatározás analógiájára akár azt is mondhatná, hogy "a nemzetállam egy olyan gépezet, amely azt a célt szolgálja, hogy a domináns nemzetiség elnyomja vele a nem domináns nemzetiségeket". Ami szintén túlzás lenne. Mert a nemzetállam nem csak egy ilyen "gépezet".

Tagadhatatlan azonban, hogy a múltban az államnak az osztály- és közösségeket elnyomó szerepe igen nagy volt. Ez az elnyomó szerep azonban az utóbbi ötven évben fokozatosan csökkent és a mai modern euroatlanti államokban nagy szerepet játszik a kompromisszum. A társadalom különböző osztályai/rétegei kompromisszumot kötöttek egymással és a kompromisszumokat kodifikálták is. Ennek ellenére a társadalom bizonyos régeinek tagjai továbbra is hátrányos helyzetben maradtak más rétegek tagjaival szemben. Tehát hiába deklarálja az alkotmány az állampolgárok egyenlőségét, ez az egyenlőség a társadalmi gyakorlat során nem érvényesülhet maradéktalanul. A kompromisszumokra épülő állam viszont arra törekszik, hogy legalább az esélyek egyenlőségét biztosítsa, és ezért például - pozitív diszkriminációként - a szegényebb diákokat tandíjmentességben, ösztöndíjban részesíti, később visszafizetendő csekély kamatozású kölcsönrel segíti.

A gazdaságilag hátrányos helyzetben lévő rétegek tagjaihoz hasonló helyzetben vannak a nem domináns nemzeti közösségekhez tartozó személyek is. Még abban az esetben is, ha a nemzetállam már nem alkalmazza az erőszakos asszimiláció fegyverét és kodifikálja az önazonosság jogát. Hiába deklarálja a nemzetállami alkotmány az egyenlőséget a különböző nemzetiségű állampolgárok között, ha a nem románok ezt a jogukat nem tudják érvényesíteni a társadalmi gyakorlat során.

Romániában a nem román állampolgárok hátránya elsősorban a nyelvi és a kulturális különbözőség miatt jelentkezik. Nem célom, hogy ezeket a hátrányokat felsoroljam, megtették ezt már sokan. Az ezeket cáfolni kívánó román érvekről sem bizonyítom be, hogy hamisak, becsületes ember számára ezt nem szükséges bizonyítani. A végső román érv - becsületes ember esetében is - mindig az:

- "Hát miért nem tanulnak meg románul?!"

A legtöbb ember azonban képtelen arra, hogy két vagy több nyelvet anyanyelvi szinten sajátítsa el. Tehát egy nem román anyanyelvű ember - nagyon ritka kivétellel - sohasem tanulhat meg olyan szinten románul, mint egy hozzá

hasonló képességű román anyanyelvű ember. Ezért minden olyan versenyben, ahol a román nyelvtudás kötelező feltétel, a nem román anyanyelvű ember azonos tudásszint és intelligencia mellett alulmarad.

Vannak olyan pályák is, amelyről teljesen vagy majdnem teljesen leszorították a nem román nemzetiségű román állampolgárokat, például a diplomáciai, a katonatiszti, a rendőrségi, a köztisztviselői stb. pályákról. Tudnék mondani egy-két ellenpéldát is, de ezeknek a személyeknek az esetében inkább a "magyar származású" jelzőt használnám, mint a "magyart", ugyanis ezek a személyek majdnem teljesen románná asszimilálódtak már.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó személy jelenleg csak úgy javíthat a helyzetén, ha megpróbál asszimilálódni, vagy kivándorol az "anyaországba". A nemzetállam pedig - minden nemzetállam - segíti is az asszimilációs folyamatot. A többi nemzetállam pedig helyeslőleg hunyorog, hiszen maga is az asszimilációt tartja az egyedüli olyan lehetőségnek, amely megszüntetheti az előbb felvázolt hátrányos helyzetet.

Az asszimiláció azonban nem olyan könnyű. Csak akkor sikerülhet valamennyire, ha valaki már a gyermekkorában elkezd. Vagy úgy, hogy már az óvodában sem az anyanyelven beszél, vagy úgy, hogy - vegyes házasságok esetében - az egyik szülőjével az állam hivatalos nyelvén beszél. A felnőtt korban asszimilálódni vágyó szerencsétlen ember lesz. Elveszíti eredeti közösségét, de anélkül, hogy a másik közösség igazán befogadná. De mi történik, ha nem akar asszimilálódni? Az ilyen állampolgár akaratát nem kell tiszteletben tartani?

A magyarországi Kis János, a Szabad Demokraták Szövetségének egyik alapító tagja nagyformátumú és rendkívül alapos tanulmányt¹⁰ írt ezekkel a kérdésekkel kapcsolatosan. Liberális érveket szegez szembe a hagyományos liberális és konzervatív érvekkel, részletesen taglalja az asszimiláció nehézségeit - még az asszimilálni akarók esetében is - és a nemzetiségi hátrányok kiküszöbölésére a multinacionális államot ajánlja modellként.

Nem értek egyet Kis Jánossal, én nem mennék el ilyen messzire. Elméletileg igaza lehet (akárcsak Jászi Oszkárnak annakidején), de a kisebb nemzetállamok a létezésüket kockáztatnák, ha erre az útra lépnének az előtt, mielőtt a nagyobbak is ezt az utat választanák. Nincs erre szükség. Csak arra, hogy a nemzetállam "megszelídüljön" és beiktassa az alkotmányba a nemzetiségek közötti kompromisszumot is.

A kulturális autonómia

Ennek az írásnak nem az a célja, hogy a szerző részletesen kifejtse azt, hogy mit ért a kulturális autonómián. Nagyon röviden azt, hogy minden nemzeti kisebbség megkapja azt a lehetőséget, hogy maga építse ki az iskola- és közművelődési hálózatát. A központi költségvetés pontosan kijelöli, hogy az állam mennyi pénzt fordít az oktatásra és mennyit a közművelődési intézmények fenntartására. Pontosán ki lehetne számítani azt az összeget, amely a kulturális autonómiát választó közösséget - a statisztikai adatok alapján - megilleti. A kulturális autonómia tartalmát és korlátait az a nemzetiségi törvény részletezhetné, amelynek kidolgozását - hat hónapon belül! - a régi/új államfő már 1990-ben megígérte.

Természetesen nem minden nemzeti kisebbség számára lenne előnyös a kulturális autonómia, mert a nemzeti kisebbségek közötti különbségek igen nagyok. De a választás jogát biztosítani kell számukra.

A kulturális autonómia mellett döntő nemzeti közösség választana egy testületet és ez rendelkezne az összeg felhasználásáról. A magyar közösség biztosan ezt az utat választaná, bár a hátrányokat ezzel sem tudná teljes mértékben leküzdeni. Többletmunkára, áldozatokra kényszerülne, de elvégezhető többletmunkára és elviselhető áldozatokra.

Néhány példa: a magyar közösség, ha akarná, nemcsak az erdélyi szórványvidékeken, de még az ókirályságbeli helységekben is létesíthetne iskolákat, gondoskodhatna a tanulók szállításáról, bennlakásáról stb. Ha jól gazdálkodna, ha áldozatkész lenne. A választott testület dolgozna ki az iskolai programokat a vonatkozó törvények alapján. Jobb eredménnyel lehetne tanítani a román nyelvet, ha szakítanának azzal az ostoba szlogenel, miszerint Románia területén a román nyelvet nem lehet idegen nyelvként tanítani. És jobban megismernék a magyar gyermekek a román kultúrát és meg is szeretnék (mert megérdemli), ha - horribile dictu! - a román irodalmat is magyarul tanulnák. Nem is beszélve a történelemről és a földrajzról. Nem lenne szükség területi autonómiára, legfeljebb a helyhatósági törvény újabb módosítására.¹¹ Nem lenne szükség pozitív diszkriminációra sem, csak többletmunkára.

Nem lenne jobb a román nemzetállam számára is, ha a magyar nemzetiségű román állampolgárok jobban beszélhének románul és jobban ismernék a román kultúrát? Nem oldaná ez a belső feszültségeket?

Érdemes-e nemzeti kisebbségi állampolgárként megmaradni?

Tudjuk, hogy őseink, akiknek génjeit örököltük, az emberi faj létrejövetele óta (Ádám és Éva óta!) már számtalanszor cseréltek nyelvet és hazát. Feltehető a kérdés: miért kell egyáltalán egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárnak ragaszkodnia a maga nemzetiségéhez, szülőföldjéhez, mikor kivándorlással vagy néhány generáció szenvedésének árán (asszimilálódás) utódai teljes jogú állampolgárrá válhatnak? De ezt a kérdést akár általánosabb érvényűvé is tehetnénk: miért kell egy kis népnek ragaszkodnia a maga nyelvéhez, szokásaihoz, kultúrájához, mikor anyanyelvének egy 'világnyelvvel' való felcserélése előnyösebb lenne számára? Miért kell egyáltalán az egyénnek ragaszkodnia egy kis és szegény néphez-nemzethez, ha el lehet cserélni egy nagyobb és gazdagabbal? (Valóban "akarati" kérdés ez, valóban el lehet cserélni?)

Erre a kérdésre nem lehet a felületes ésszerűség síkján válaszolni, mint ahogyan arra a kérdésre sem, hogy miért ragaszkodunk saját magunkhoz, miért akarunk saját magunk lenni, erényeinkkel, hibáinkkal együtt, miért nem cserélnénk el szüleinket erősebb, netalán szebb, okosabb és gazdagabb emberekkel. És egyáltalán: miért akarunk élni, életben maradni?! A válasz: mert ilyenek vagyunk, erre "teremtettek", erre "programáltak" bennünket, ezt parancsolja nekünk a bennünk létező egyik legfőbb 'imperativus' és ennek igazságát jelzi a 'feed back', az 'így érezzük magunkat jól'.

A romániai magyar nem érezheti magát jól a román állam felségterületén és így nem is lehet a szíve szerint egészen lojális a román nemzetállamhoz, ha a román nemzetállam nem biztosítja közössége számára alkotmányosan a kulturális autonómiát.

Jegyzetek

1 Nyíri Kristóf Hajnal István időszerűsége c. tanulmánya (Magyar Elektronikus Könyvtár). A tanulmány Nyíri Kristóf *A hagyomány filozófiája* c. kötetében is megjelent. Budapest, T-Twins - Lukács Archívum, 1994. A szerző eredetileg 1992-ben, Hajnal születésének századik évfordulóján tette közzé a *Világosságban*.

2 Az első ilyen alkotmány Európában az 1791-es francia alkotmány.

3 Még az olyan jó szándékú elvnek is, mint amilyen például a 'pozitív diszkrimináció' számos negatív következménye lehet, pl. az 'etnobiznisz' Magyarországon. Feltételezhető, hogy a pozitív diszkrimináció egyes esetekben még az Amerikai Egyesült Államokban is negatív módon befolyásolt bírósági döntéseket.

4 Gondoljunk csak a két világháború közötti és a jelenlegi parlamenti választásokra. Érdemes lenne eltűnődni azon, hogy miképpen történhetett meg az, hogy a kommunizmus Romániában pozitív, Magyarországon pedig negatív változásokat hozott létre a "közérkölcseben". A tulajdonhoz, a munkához, a korrupcióhoz való viszonyulásra gondolok.

5 Sok újságcikk jelent meg a romániai román és magyar nyelvű sajtóban az alkotmánymódosítással kapcsolatos elképzelésekről. Ezek közül a legalaposabb: Observatii si amendamente la propunerile de revizuire a Constitutiei României, elaborate de PSD (Észrevételek és módosító javaslatok az SZDP alkotmánymódosítási javaslataival kapcsolatosan), *România Libera*. Aldine, 2002. 04. 7-13. Egyéb érdekesebb cikkek: Propuneri de revizuire a Constitutiei României, de varianta unicamerala a Parlamentului si de optiune pentru alegerea Presedintelui României din initiativa noastra, *România Libera*. Aldine, 2002. 04. 7-13.; Ovidiu Banches: Pro Democratia si "Konrad Adenauer" au organizat o dezbatere cu final previzibil. Constitutia este buna doar de revizuit, *Ziua*, 2002. 04. 23.; Kiss Olivér: Kitartanak a nemzetállam mellett. Tájékoztató körúton az SZDP alkotmánymódosító szakemberei, *Szabadság*, 2002. 04. 13.; Ágoston Hugó: Alkotmányos nyelvhasználat, *Krónika*, 2002. 04. 16.; Simon Judit: Egyetemben csak multikulturálisat. Iorgovan: marad az egységes nemzetállam, *Krónika*, 2002. 04. 16.

6 Jelenleg a két ház jogosítványai teljes mértékben megegyeznek, ami az egyik kamarát teljesen feleslegessé teszi. A két kamarás rendszert valószínűleg hagyománytiszteletből vezették be, de tudniillik, hogy a kommunizmus előtt a két ház tagjai megválasztásának módja, a két ház struktúrája és jogosítványai nem voltak azonosak.

7 A 19. század első évtizedeiben sokat vitakoztak arról a román hazafiak, hogy mi legyen az új állam neve, ha sikerül majd Moldvát és Havasalföldet egyesíteniük. Egyesek a Dacia, mások a Románia mellett kardoskodtak. 1859 után, mikor a moldovai és havasalföldi hazafiaknak sikerült kijátszaniuk a nagyhatalmak szabályozó határozatát, a két ország (jogilag még mindig kettőnek számított) felvette az Egyesült Dunai Fejedelemség nevet. 1861-ben Cuza hódoló látogatást tett Konstantinápolyban és a francia diplomácia által "megdölgözött" szultán nemcsak nagy kitüntetéssel fogadta, de bele is egyezett abba, hogy hazatérve, a fejedelemség egyesülését ténylegesen végrehajtsa. Visszatérve Konstantinápolyból, mind a két ország törvényhozását Bukarestbe hívta össze s ekkor az eddig működő két külön minisztérium helyett egyet alakított s kimondotta, hogy a két fejedelemség egy uralkodó alatt Románia néven egy állammá egyesül Bukarest fő- és székvárossal, a szultán fennhatósága alatt.

8 Aki nem hiszi ezt el, nézze át a romániai nemzetiségi adatokat, mutatókat 1860-tól.

9 Nem akarok belemenni abba a vitába, hogy mi az egyéni, az együttesen (társultan) gyakorolt egyéni és a kollektív jog.

10 Kis János: Túl a nemzetállamon. *Beszélő*, 1996, 1, 2. szám.

11 Szinte hihetetlen, hogy az RMDSZ belement abba, hogy a 20%-os küszöbszám mellett ne kodifikáljanak egy másik küszöbszámot is. Így lehetővé válik, hogy egy kisebb község, mondjuk, 200 főnyi magyar nemzetiségű lakossága több jogot élvezzen, mint egy város 50-100000 főnyi magyar közössége.

- Varga Attila: A román Alkotmány módosításának időszerűsége (elvi szempontok, javaslatok, észrevételek)
- Kántor Zoltán: Az állam és az alkotmány
- Takács Ferenc László: Alkotmányosdi
- Toró T. Tibor: Alkotmányozás és közösségi felelősség
- Tóth Judit: Alkotmányos hit - politikai illúziók nélkül
- Veress Emőd: Az 1991-es román Alkotmány reformja
- Victor Ducelescu: Az Alkotmány felülvizsgálatának néhány elméleti és gyakorlati szempontja
- Iulian Poenaru: Gondolatok egyes alkotmányos rendelkezések demokratikus természetéről
- Dr. Sulyok István: Az alkotmányosság kérdése Romániában
- Dr. Willer József: A kisebbségi jog az utódállamok alkotmányaiban
- 2.2. Az 1991-es Alkotmány vitája. Az alaptételek megvitatása
- Michael Mann: Megállította-e a globalizáció a nemzetállam emelkedését?
- Kiss Dénes: A határon túli magyarság egészségügyi helyzete és a státustörvény egészségügyi kedvezményeivel szembeni viszonyulása
- Balázs Sándor: Hatvanéves a "Huszonkét év"
- Jobbágy István: A kisebbségek fogalmának meghatározási problémája a nemzetközi kapcsolatokban
- Tóth Károly Antal: "A nemzet halott!"
- Zakota Zoltán: A romániai magyarság intézményrendszerének gazdasági feltételeiről
- Demény Gyöngyvér: Kisebbségek oktatási jogai és a magyar tannyelvű felsőfokú oktatás Romániában
- Gáti Attila - Orbán Márta: Privatizáció és vállalatértékelés
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (I.)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1990
- Az alkotmány-javaslat főbb szakaszai

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék